

Arvoisa valtioneuvos,

Hyvä juhlaväki,

Tämän salin viereisessä, maineikkaassa kanssahuoneessa on *pro patria* -taulu. Se kertoo vapaus/kansalaissodassa 1918 kaatuneitten, pohjalaisiin osakuntiin kuuluneiden ylioppilaiden nimet. Taulussa on kaksi veljestä: Valter ja William Thomé. Kun pohjalaiset ylioppilaat ryhtyivät keräämään syksyllä 1918 taulua varten tietoja sankarivainajistaan, Valter Thomén leski Viva Thomé, antoi miehensä ja tämän veljen kohtalosta seuraavan selostuksen:

He lähtivät Helsingistä 30. tammikuuta 1918 jäitä pitkin liittyäkseen Mannerheimin armeijaan. Heidät vangittiin Nummelan asema lähellä, ja Hyvinkään lentävä kolonna murhasi heidät 1. helmikuuta.

Viva Thomé jätti mainitsematta, että kolmannenkin Thomén veljen, pohjalaisosakuntiin kuulumattoman Ivarin, elämä oli päättynyt teloitukseen tienposkeen Valterin ja Williamin rinnalla. Tieto tuskin olisi ollut kenellekään uusi, sillä niin moneen kertaan sanomalehdet olivat uutisoineet kolmen veljeksien murhasta. Jokainen aikaansa seuraava helsinkiläinen tiesi kuuluisat veljekset ja oli lukenut heidän traagisesta kohtalostaan.

Suurimmalle osalle tämän päivän suomalaisista nimi Thomé ei taida sanoa paljoakaan – joku voi sentään muistaa taiteilija Verner Thomén, joka neljästä veljeksestä ainoana selvisi hengissä vuodesta 1918 ja palkittiin myöhemmin taitelija-ansioistaan professorin arvolla. Mutta keitä sitten olivat Valter, William ja Ivar Thomé, joista julkaistaan ensi vuoden alussa kirjoittamani teos *Murhatut veljet?* Uskallan todeta, että he muodostivat monella tapaa poikkeuksellisen veljessarjan.

Ruotsinkieliset veljekset varttuivat supisuomalaisella Alajärvellä Mustakorven kruununtorpassa. Heidän isänsä Johan Thomé ei ollut kylläkään torppari vaan pitäjän merkittävä virkamies, Metsähallituksen Alajärven hoitoalueen metsänhoitaja. Hän sai nimityksen virkaan 1877. Thomén pojat kävivät Mustakorvessa ruotsinkielistä kotikoulua tätinsä, naimattoman Helena Wallinin johdolla. Kasvaminen Etelä-

Pohjanmaalla suomenkielisen rahvaan keskellä jätti poikiin vahvan jäljen, ja aikamiehinä he puhuivat aina arvostavaan sävyyn pohjalaisuudesta.

Alajärveltä Thomén pojat lähetettiin oppikouluun Ouluun, jossa he ensi kerran tutustuivat oman sosiaalisen viiteryhmänsä, ruotsinkielisen sivistyneistön jälkikasvuun. Veljesten työurien kannalta oli suorastaan ratkaisevaa, että he kouluvuosinaan ystävystyivät pietarsaarelaisen oluttehtailijan Gabriel Serlachiuksen poikiin, Birgeriin ja Göstaan, joista jälkimmäisestä tuli setänsä, Mäntän patruunan G. A. Serlachiuksen työn jatkaja.

Ylioppilas Valter Thomé ryhtyi opiskelemaan arkkitehtuuria. Viimeisenä opiskeluvuotenaan 1897 hän työskenteli jo Lars Sonckin arkkitehtitoimistossa, ja tässä kohdin löytyy jännittävä kiinnekohta juhlaamme ja P. E. Svinhufvudiin. Kotkaniemi rakennettiin Thomén veljesten sedälle, Lappeen tuomiokunnan tuomari Alfred Thomélle, ja talon suunnittelijana on pidetty Sonckin toimistoa. On hyvin mahdollista, että arkkitehdin alku Valter Thomé osallistui setänsä talon piirtämiseen. Oheisessa kuvassa veljesten äiti Agnes Thomé, pöydän päässä, on vierailulla vastavalmistuneessa Kotkaniemessä. Talo on niin uusi, että seiniä ei ole vielä edes tapetoitu vaan ne ovat hirsi-pintaisia. Alfred Thomé näkyy kuvan oikeassa laidassa.

Valter nousi maineeseen nuorekkaan jugend-arkkitehtuurin taitajana yhdessä kurssitoverinsa Karl Lindahlin kanssa, kun he voittivat Polyteknikkojen yhdistyksen talosta järjestetyn suunnittelukilpailun 1901. Useimpien meistä *Vanhana polina* tuntema näyttävä linnamainen rakennus rakennettiin Helsinkiin Lönnrotinkatu 29:ään. Seuraavaksi työpari suunnitteli kuvassa näkyvän Kustannusosakeyhtiö Otavan jyrkän toimitalon Uudenmaankadulle. Se valmistui 1905.

Helsingin Hakaniemeen rakennettavasta työväentalosta järjestettyyn arkkitehtikilpailuun Valter Thomé ja Karl Lindahl osallistuivat omilla töillään. Lindahl voitti kilpailun, mikä johti kaverusten yhteistyön päättymiseen, sillä Lindahlia työllistivät jatkossa työväenyhdistyksen suuret tilaustyöt. Se vaati poliittista joustavuutta puolin ja tosin, sillä Lindahl tiedettiin ruotsinmieliseksi porvariksi.

Alajärvellä kaksikielisyyteen kasvaneet Thomén veljekset eivät osallistuneet kielipolitiikointiin, mutta olivat vahvasti mukana ensimmäisellä sortokaudella Suomen laillisuusrintamassa. Veljeksistä nuorin, arkkitehtiopintonsa aloittanut Ivar kieltäytyi osallistumasta Suomen lain vastaisesti säädetyn uuden asevelvollisuuslain nojalla järjestettyihin kutsuntoihin, oli mukana kutsuntalakkojen järjestämisessä ja pakeni lopulta 1904 Tukholmaan, jossa hän jatkoi opintojaan. Valter allekirjoitti seuraavana vuonna kansalaisadressin, jossa suomalaisia nuoria kehoitettiin olemaan saapumatta kutsuntoihin.

Sorto- ja venäläistämispolitiikan hellitettyä hetkeksi vuoden 1905 jälkeen Valter piirsi nuorsuomalaisten ylioppilaiden lipun, joka vihittiin käyttöön Eugen Schaumanin haudalla Porvoossa helmikuussa 1907. Lipussa oli punaisella pohjalla kultainen lyyra, jonka toisena kaarena oli tammenlehti ja toisena kuusen oksa ja kielinä palavat soihdut. Lippuun oli kirjoitettu tulisilla kirjaimilla latinakielinen teksti: Tyranniaa vastaan. Valterin kuvakielessä vallankumouksen punainen sekä suomalaisuuden ja sivistyneistön symbolit roihusivat sulassa sovussa urheasti kansanvallan puolesta.

William Thomé valitsi isänsä metsänhoitajan ammatin ja aloitti opinnot Evon metsäopistossa 1898. Hän oli opiskelijajoukon nuorin ja pienikokoisin saaden opiskelutovereiltaan lempinimen Toukka. Hän puhui ruotsia muiden mielestä huvittavalta kuulostavalla oululaisella aksentilla ja suomea pohjalaisittain. Jos joku uskalsi sanoa poikki-puolisen sanan pohjalaisista, William menetti malttinsa. Mutta kiihkeässä nuorukaisessa oli myös toinen puoli. Hänen opiskelutoverinsa Arvid Lampén kirjoitti:

Kahdenkeskisillä kävelymatkoilla ilmeni tuo Thomén luonteen pohjimmainen sävy, joka oli vieno ja jonkin verran sentimentaalinen, vaikka hän sen maailmalta peitti karskilla käytöksellään.

William teki metsänhoitajana lyhyen, mutta merkittävän ja näyttävän uran. Hän ennätti toimia valtion metsävirkamiehenä, Pellervo-seuran ja suurimpien metsäyhtiöiden metsäasiantuntijana ja päätyi lopulta menestyväksi yrittäjäksi.

Hänet palkattiin Pellervo-seuran ensimmäiseksi metsäkonsulentiksi 1906. Tässä tehtävässä hän saarnasi ympäri Suomea talonpoikien tuvissa ja seuraintaloissa yhteismetsien puolesta ja maalaili nuoren miehen rohkeudella ja itsevarmuudella huikeita näkymiä osuustoiminnalliselle pohjalle rakennettavasta metsäteollisuudesta. Hannes Gebhardille hän kirjoitti:

Uskon yhä lujemmin ja lujemmin, että osuustoiminta vielä metsäalalla maassamme tekee ihmeitä. Mutta älkäämme Herra Tohtori hätäilkö. Antaa naurajien nauraa, elleivät he asiaa muuten vastusta.

Williamin ystävät epäilivät jopa hänen mielentasapainonsa järkkyneen, kun hänestä, ruotsinkielisestä nuorukaisesta, oli tullut suomenmieliseksi seuraksi katsotun Pellerwon ja osuustoiminnan apostoli, joka haaveili yksityisen metsänomistuksen poistamisesta.

Levottomana luonteena William lähti vuoden kuumeisen työrupeaman jälkeen Pellervosta ja siirtyi monet yllättäen suurpääoman palvelukseen, ensin Läskelä-yhtiöön metsäekspertiksi ja sittemmin maan suurimman metsäyhtiön, Kymin, metsäpäälliköksi. Siinä välissä hän ehti 1911 perustaa Helsinkiin yrityksen, W. G. Thomén metsätoimiston.

Yrittäjäksi päätyi myös Valter, joka avasi arkkitehtitoimiston 1905. Vuonna 1911 toimiston toiseksi osakkaaksi tuli pikkuveli Ivar. Seuraavat noin seitsemän vuotta olivat heille poikkeuksellisen menestyksekkäitä – heidän toimistonsa piirsi uskomattomalla tahdilla pankkeja, asuintaloja, apteekkeja, seuraelämän keskuksia ja liikepalatseja. Merkittävimmän kynänjäljen veljekset jättivät kuitenkin teollisuusrakentamiseen. Koulutoveri Oulun vuosilta, Gösta Serlachius, piirrätti heillä Mänttään lähes kaiken tarvittavan – asemakaavoista yleisiin saunoihin. Walter Ahlström käytti heitä suvun teollisuusyhteisöjen arkkitehteina Varkaudessa, Noormarkussa ja Karhulassa. Veljesten vaurastumisesta kertoi se, että torpassa kasvaneista pojista tuli 1913 rustohollareita, kun ostivat noin 300 hehtaarin Medvastön tilan Kirkkonummen saaristosta. Yhteisömituksen veljekset järjestivät modernisti perustamalla Medvastö Gård Ab:n, johon houkuteltiin neljänneksi osakkaaksi Pariisissa ja Suursaarella maalaami-

seen mieltynyt veli Verner. Medvastöstä tuli perheen kokoaja, sillä sinne muutti veljesten äiti, leskeksi jäänyt Agnes ja tämän naimaton sisar Helena. Myös Thomén veljesten kolme siskoa vietti pitkiä aikoja saassa. Kaikkiaan Thoméiden mailla asui kolmisenkymmentä henkeä: piikoja, renkejä, karjanhoitajia ja heidän lapsiaan.

Viimeistään ensimmäisen maailmansodan vuosina veljekset nousivat kuuluisuuteen. Valter ja Ivar voittivat 1916 ajan huomattavimman suomalaisen arkkitehtikilpailun, maan ensimmäisestä tavaratalosta, Stockmannista, järjestetyn kilpailun. Williamin metsätoimiston asiakaskuntaan kuuluivat kaikki Suomen suurimmat metsäyhtiöt ja huomattavimmat yksityiset metsänomistajat Alfred Kordelinista ja Hjalmar Linderistä alkaen. Metsätoimisto laati asiakkailleen ennen kaikkea metsänhoitosuunnitelmia. Williamin metsäosaamista arvostettiin niin paljon, että hänet kutsuttiin Suomen Metsätieteellisen Seuran jäseneksi.

Kun vapaudenkeväänä 1917 Oskari Tokoin senaatti asetti valtion metsäkomitean pohtimaan valtion metsäomaisuuden hoitoa ja käyttöä, William nimitettiin professori A. K. Cajanderin johtaman komitean yhdeksi jäseneksi. Lehdissä hänet mainittiin mahdolliseksi uudeksi valtion metsätirehtööriksi, jos kaatuneen tsaristisen järjestelmän myötäjuoksijaksi leimattu P. W. Hannikainen erotettaisiin pääjohtajan virasta. Valterin ja Ivarin viimeiseksi suunnittelutyöksi jäi lastenkoti, jonka vaurastuneet veljekset olivat päättäneet rakentaa omin varoin vähävaraisia lapsia varten Medvastön saareen. Rakennuksen piirustukset he päiväsivät tammikuussa 1918.

Kun punaiset ryhtyivät vallankaappaukseen Helsingissä lauantain ja sunnuntain välisenä yönä 26. –27.1.1918, Thomén veljekset juhlivat ystävineen. Käynnissä oli William Thomén Polterabend.

Williamin ja Märta von Bornin kihlajaisia oli vietetty edellisvuonna näyttävästi von Born -suvun Suur-Sarvilahden kartanossa Pernajassa, ja häitä oli tarkoitus tanssia keuhkokuumeen kanssa 1918, mutta yhteiskunnallisen tilanteen kärjistyessä pari päätti avioitua pikavauhtia. William ja Märta vihittiin punaisessa Helsingissä 29.1.1918 – ja seuraavana päivänä aviomies lähti sotaan.

Thomén veljekset olivat päättäneet paeta hiihtämällä Helsingistä ja yrittää valkoisten yhteyteen ajamalla hevosilla Medvastöstä kohti pohjoista. Uskaliasta matkaa suunniteltiin Valterin kodissa Puistokadulla Kaivopuiston kulmalla. Karttojen ääreen koontuivat kolmen veljeksensä lisäksi arkkitehtitoimistosta nuori arkkitehti Väinö Hollo sekä Williamin metsätoimistosta metsänhoitaja Frans Wegelius ja edellisen kevään ylioppilaat, metsätieteen opinnot aloittanut Erik Castrén ja oikeustieteen ylioppilas Väinö Vuoristo. Vuoristo asui tätinsä, tohtori Maikki Fribergin taloudessa, joka kirjoitti Väinön lähdöstä sotaan:

Ei pantu vastaan, vaikka tuntuikin kolkolta. Hankittiin vain kaikessa kiireessä pitkävartiset saappaat, hiukan lämpimiä alusvaateita ja eväitä ja menttiin saattamaan määrättyyn yhtymäkohtaan.

30. tammikuuta Thomén veljesten seitsemän hengen seurue uskaltautui suksineen jäälle ja hiihti kohti länttä noin parinkymmenen kilometrin taipaleen Medvastön saareen. Seuraavana päivänä joukko aloitti kolmella reellä uhkarohkean matkan kohti pohjoista, jonnekin Pori–Tampere-linjan taakse, jossa he uskoivat kohtaavansa valkoiset. Rekien vällyjen alle he kätkivät turvakseen metsästysaseita ja Mauser-pistoolin.

Vallankumous ei ollut saanut vielä otteeseensa vahvasti ruotsinkielisestä Kirkkonummen maalaispitäjää, joten Thoméiden seurue ajoi ongelmitta Medvastöstä Pohjois-Kirkkonummelle Evitskogiin, jossa he yöpyivät jollakin kylän tiloista. Varhain aamulla 1. helmikuuta he jatkoivat matkaa koukaten Siuntion pohjoisosien kautta Nummenkylän tielle, jota pitkin he lähestyivät Vihdin liikenteellistä, kaupallista ja asutuksellista keskusta, Nummelan taajamaa.

Aamuhämärässä joukon matka tyssäsi Nummelan aseman paikkeilla, kun heidän edessään seisoivat yhtäkkiä aseistettuja punakaartilaisia. Kun Thomét eivät kyenneet selittämään kaartilaisia tyydyttävästi, missä tarkoituksessa he liikkuvat, punaiset ilmoittivat vievänsä koko seurueen esikuntaan Nummelan työväentalolle tutkittavaksi. Työväentalon pihamaalla rekien pohjalta löydetyt aseet antoivan punaisille vahvan viiteen siitä, keitä kiinniotetut olivat.

Thoméiden seurue oli Nummelan punaisille ensikosketus valkoisiin; viholliset näyttivät työläisten ja torppareiden silmissä herrasmiehiltä ja puhuivat keskenään ruotsia. Vangit teljettiin työväentalon salin parvelle ja vallankumousjohdolle Helsinkiin lähetettiin tieto kiinni otetuista valkoisista. Uutinen ”tiedustelumatkalla Nummelassa olleista lahtareista” ennätti sen päivän, 1. helmikuuta, *Työmieheen* pikku-uutisena. Työväentaloon haettiin vankeja kuulustelemaan Nummelan työväen johtohahmo, eduskunnassa sosialidemokraattien riveissä vaikuttanut puuseppä Edvard Helle. Hän oli maltillinen mies, vastusti omavaltaisuuksia ja uskoi työväenasiassa sivistyksen sekä lainsäädännön voimaan. Rientolassa hän keskusteli Thoméiden kanssa ja ilmoitti heille, että herrat lähetettäisiin junalla takaisin Helsinkiin.

Tilanne muuttui yllättäen puolen päivän tietämissä, kun työväentalon pihaan ajoi punakaartilaisia Vihdin kirkolta ja parinkymmenen soturin Hyvinkään punakaartin lentävä osasto, jota johti 25-vuotias kookas ja harteikas sähkömies Lauri Kara. Lentävä osasto oli nimensä mukaisesti eräänlainen punakaartin nopean toiminnan joukko, jonka tehtävänä oli nujertaa vastarinta punaisen Suomen sisällä.

Karan osasto oli suorittanut ensimmäisen tehtävän Mäntsälässä, jonne se kutsuttiin 30. tammikuuta pakottamaan suuren teollisuuslaitoksen, Suomen Vanutehtaan, johon noudattamaan vallankumouksen määräyksiä. Operaatio päättyi tehtaan neljän johtajan teloittamiseen, ruumiiden ryöstämiseen ja tehtaan kassan varastamiseen.

Seuraavaksi Karan lentävät lähetettiin läntiselle Uudellemaalle, jossa punaiset tunsivat olevansa alakynnessä, ja kaiken lisäksi Vihdin läpi näytti kulkevan valkoisten pakoreitti kohti pohjoista. Vihdin kirkolle saavuttuaan aamulla 1. helmikuuta lentävät ottivat mukaansa yhdeksän vihtiläisten kiinni ottamaa valkoista ja ilmoittivat vievänsä heidät Nummelan asemalle. Vankien siirto muuttui muutama kilometri kirkolta yllättäen valkoisten teloittamiseksi tienposkeen ja vainajien ryöstämiseksi. Vihdin punaiset seurasivat voimattomina vieresrä, kun lentävät surmasivat vangit. Joidenkin punaisten kerrottiin itkeneen.

Nummelan työväentalolla Kara kuuli parvelle teljetystä seitsemästä valkoisesta, Thoméiden ryhmästä. Hän ilmoitti ottavansa vangit huolekseen. Edvard Helle torjui

tämän todeten, että hyvinkääläisillä ei ollut mitään tekemistä vangittujen kanssa. Kara tiuskasi vastaukseksi: ”Me teemme väkevämmän voimalla mitä teemme, ja jos joku panee vastaan, käytämme aseita.” Kun Helle uskalsi vielä vastustaa vankien luovutusta, yksi Karan miehistä paljasti sapelinsa ja iski sen työväentalon pöytään, toinen tähtäili Hellettä kiväärillään sättien tätä herrojen kätyriksi. Helle ja muut nummelalaiset joutuivat lopulta pakenemaan työväentalosta.

Kara nouti Thoméiden seitsemän hengen ryhmän parvelta, ohjasi miehet rekiin ja joukon jatkeeksi laitettiin vangittu Nummelan poliisikonstaapeli Viktor Mannerheim. Kara ajatti kahdeksan vankia noin kilometrin Nummelan ulkopuolelle, Ojakkalan hevostien risteykseen, jossa toistui muutama tunti aikaisemmin tapahtunut. Lentävät murhasivat kahdeksan vankiaan yhteislaukauksella tienpenkalle lumihankeen ja ryöstivät vainajat. Ruumiit upotettiin samaan suohon, johon oli viety aiemmin aamupäivällä surmatut. Lauri Kara oli ammuttanut Vihdissä yhden päivän aikana 17 valkoista.

Arvoisat kuulijat. Kolmen Thomén veljeksien elämä päättyi 1.2.1918 murhalaukauksiin, mutta heidän traagiseen tarinaansa kirjoitettiin useita epilojeja.

Veljesten ruumiit kaivettiin suosta vielä sodan jatkuessa ja haudattiin Helsingissä punavaltaa uhmaavin menoin 1. maaliskuuta, joka oli heidän äitinsä syntymäpäivä. Tiedot Vihdissä tapahtuneista verilöylyistä ja hyvinkääläisten osuudesta niihin johtivat sodan loppuselvittelyjen yhteydessä sekä Vihdissä että Hyvinkäällä poikkeuksellisen laajoihin valkoisten kosto- ja rankaisutoimiin.

Entä mitä tapahtui yhdelle Suomen rikoshistorian verisimmälle murhamiehelle, sähkömies Lauri Karalle. Uskomattomien vaiheiden jälkeen, jotka olen varsin tarkkaan kertonut kirjassani, hän hakeutui Pietariin kommunismin oppien opiskelijaksi ja punaopseerikoulutukseen. Hän kaatui bolsevikkivallan puolustajana syksyllä 1919. Hän ei saanut murhaamiensa Thomén veljesten tavoin näyttävää hautamuistomerkkiä tai nimeään marmoritauluun vaan päätyi joukkohautaan jonnekin Tsarskoje Selon eteläpuolelle.

Kiitos.

